

TÜRKİYE'DE ULUSLAR ARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN YEREL SANAYİ VE KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

THE IMPACTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON SMEs AND THE
DOMESTIC INDUSTRY IN TURKEY: AN EMPIRICAL ANALYSIS

Arş. Gör. Burcu TÜRKCAN, Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü, burcu.turkcan@ege.edu.tr

Arş. Gör. Elif Tunalı ÇALIŞKAN, Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi İktisat Bölümü, elif.tunali@ege.edu.tr

ÖZET

Uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi ile küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) üzerindeki etkilerini ampirik olarak analiz etme amacıyla hazırlanan bu çalışmada öncelikle uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi ile KOBİ'ler üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Ardından çalışmada, uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi üzerine etkilerine dair bir ampirik analiz yapılacak ve son olarak sonuç bölümünde Türkiye için politika önerilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası doğrudan yatırım, KOBİ, Eş anlı denklem sistemleri, Türkiye

ABSTRACT

The main aim of this study has been to analyse the impacts of FDIs on domestic industry and SMEs in Turkey. Consequently, the first section of the study includes some explanations about those impacts, in the light of the related literature. In the further section, there exists an empirical analysis about the impacts of FDIs on domestic industry and SMEs. Lastly, the conclusions have some policy implications for Turkey.

Key Words: Foreign direct investments, SMEs, Simultaneous equation systems, Turkey

1. GİRİŞ

“Uluslar arası doğrudan yatırımlar, bir firmanın; başka bir ülkede kendine bağlı bir/ birkaç şube firma kurması, başka bir ülkede var olan yatırımını arttırması, başka bir ülkedeki firmanın kontrolünü ele geçirmesi veya başka bir ülkedeki firmayla stratejik bir anlaşma yaparak ortak girişimde bulunması şeklinde gerçekleşen yatırımlar olarak tanımlanmaktadır” (Collis, 1995; 393).

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) olarak da literatürde tanımlanan uluslar arası doğrudan yatırımlar, yerel sanayiye; üretim ve istihdamı arttırarak, yeni teknolojileri ve yeni yönetsel bilgileri transfer ederek, fikri mülkiyet hakları ve yaratıcılığı geliştirerek, uluslar arası pazarlara erişimi kolaylaştırarak, küçük ve orta boy işletmelerde (KOBİ) kurumsallaşma sürecini hızlandırarak ve rekabeti arttırarak pozitif yönde etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında uluslar arası doğrudan yatırımlar özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yerel sanayinin gelişmesinde önemli rol oynayan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’de uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi ve özellikle de KOBİ’ler üzerine etkilerinin incelendiği bu çalışmada öncelikle uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi ve KOBİ’ler üzerine etkileri pek çok açıdan ele alınmaktadır. Bu bölümde Uluslar arası doğrudan yatırımların; kurumsallaşma ve KOBİ’lerde sürdürülebilir performansın sağlanmasındaki rolüne, özelleştirmelerin gerçekleşmesindeki rolü, yerel sanayinin ve KOBİ’lerin uluslar arası pazarlara erişimine ve eklenmesine katkısına, yerel sanayinin ve KOBİ’lerin yenilik alanındaki gelişimine katkısına, fikri mülkiyet haklarının gelişimine etkisine değinilmektedir. Çalışmanın takip eden bölümünde, uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi üzerine etkilerine dair ampirik bir analize yer verilmektedir. Son olarak çalışmanın sonuç bölümünde, uygulanan ampirik analiz ve ilgili literatür doğrultusunda Türkiye için politika önerilerine yer verilmektedir. Çalışmanın literatüre katkısı ise, uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi üzerine etkilerinin firma büyüklüklerine göre incelendiği, eş anlı bir denklem sisteminin ekonometrik olarak incelenmesi bağlamında olmaktadır. Zira bilinmektedir ki, ilgili literatürdeki çalışmalar genel itibariyle anket çalışmalarına dayalı istatistikî çalışmalardır ve ekonometrik tahminlemeye dayalı çalışmalara nadir olarak rastlanmaktadır. Söz konusu ekonometrik çalışmalar içerisinde ise eş anlı denklem sistemi ile Türkiye ekonomisi için yapılmış herhangi bir ampirik analiz bulunmamaktadır. Bu açıdan, çalışmamız ilgili literatürde önemli bir boşluğu doldurma amacını taşımaktadır.

2. ULUSLAR ARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN YEREL SANAYİ VE KOBİ’LER ÜZERİNE ETKİLERİ

Uluslar arası doğrudan yatırımlar, giriş yaptıkları ülkelerde kurumsallaşma sürecini hızlandırarak, KOBİ’lerde sürdürülebilir performans sağlayarak,

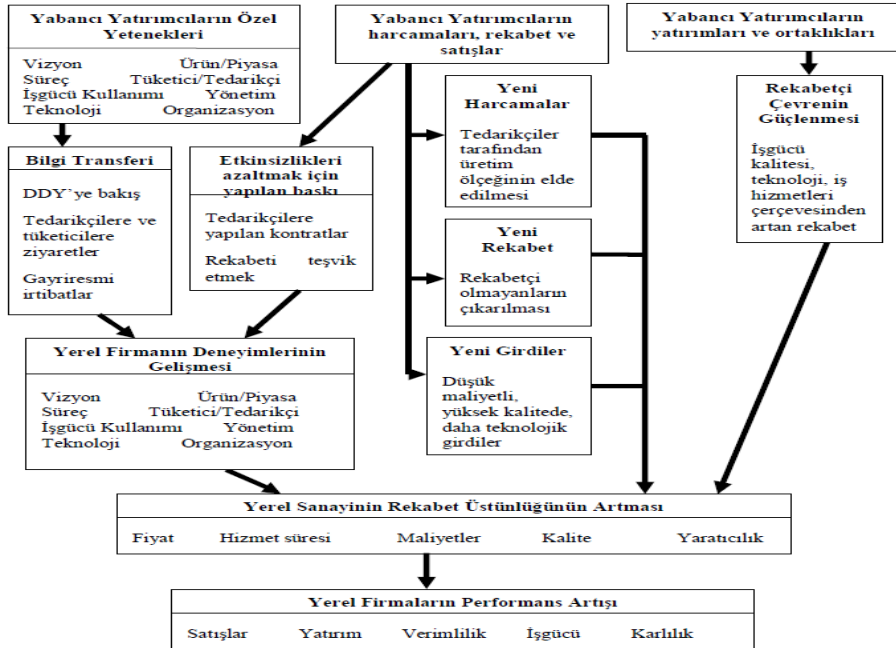
TÜRKİYE'DE ULUSLAR ARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN
YEREL SANAYİ VE KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

özelleştirme aktivitelerini hızlandırarak, yerel sanayinin uluslar arası pazarlara erişimine imkân tanıyarak, AR-GE, yenilik ve know-how aktivitelerine pozitif katkı sağlayarak ve fikri ve sınai mülkiyet haklarının gelişimine katkıda bulunarak, iktisadi gelişme ve istikrara olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, doğrudan yabancı yatırımlar, girdikleri ülkede doğrudan etkiler, dolaylı etkiler ve kapsamlı etkiler olmak üzere 3 türlü etki yaratmaktadırlar.

DYY'nin statik doğrudan ve dolaylı etkileri ev sahibi ülkenin veya bölgenin üretim kapasitesini artırırken, dinamik kapsamlı etkisi (wider effects) yani yayılma etkisi (spillover) ise yeni bilgi ve teknoloji transferi sağlayarak ve üretim etkinliğini artırarak ev sahibi ülkenin veya bölgenin rekabet gücünü arttırmaktadır (Potter, Moore ve Spires, 2002; 280).

Doğrudan etkiler, yabancı yatırımcıların yerel imkânları içerisinde yer alan faaliyetler (istihdam ve doğrudan çıktı) ile ilişkilidir. Dolaylı etkiler, yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede varlığı sonucunda yaratılan faaliyetler ile ilgilidir. Bu faaliyetler diğer işletmelerde satın alma ve yabancı yan satış bağlantıları tarafından desteklenmesi ve çalışanlarına yerel olarak yaptığı ödemeleri içermektedir. Kapsamlı etkiler ise, yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede varlığı sonucunda yerel firmanın strateji değişikliği, deneyimleri ve rekabet avantajı sonucunda ortaya çıkmaktadır (Potter, Moore ve Spires, 2002; 281).

Şekil 1: Kapsamlı Etkilerin Yerel Firmaların Performansına Etkisi

Kaynak: Potter, Moore ve Spires, 2002; 282

Yukarıdaki şekil, Potter, Moore ve Spires (2002) tarafından oluşturulmuştur ve yabancı yatırımların kapsamlı etkilerinin yerel firmaların performansı üzerine etkisini göstermektedir. Şekilden de görüldüğü üzere, yabancı yatırımların özel yetenekleri, harcamaları, rekabetleri, satışları, yatırımları ve kurdukları ortaklıklar yerel sanayiye rekabet üstünlüğü sağlayarak yerel firmalarda sürdürülebilir performansın artışı sağlar. Yabancı yatırımlar, tüketiciler ve tedarikçiler ile ileri ve geri bağlantılar yaratmakta, bilgi transferi yoluyla yerel teknolojinin gelişmesini sağlamakta ve işgücü kalitesini arttırmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, yabancı yatırımlar, özel yetenekleri ve harcamaları, rekabet ve satışları ile bir taraftan bilgi transferi sağlayarak diğer taraftan da etkinsizlikleri azaltarak yerel firmaların deneyimlerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu sayede, yabancı yatırımlar, yerel firmalarda günümüz küresel rekabet koşullarına ve teknolojik yeniliklere uyumlu bilgi ve yenilik tabanlı kurum kültürünün gelişmesine ve firmaların organizasyonel yapılarının bu yeni sürece adapte olmasına katkı sağlamaktadır. Bu ise yerel sanayide yeni bir yönetim vizyonu bağlamında kurumsallaşma sürecini ifade etmektedir.

Bu bağlamda son yıllarda, firmaların “uluslar arası doğrudan yabancı yatırım” yoluyla rekabetçi avantajlar elde etmeye çalışmaları ortak bir tercih haline gelmiştir. Firmaların aradıkları avantajlara göre doğrudan yabancı yatırımların (DYY) sınıflandırması ise şu şekilde yapılabilir:

1. Piyasa arayan (market seeking)
2. Kaynak arayan (resource seeking)
3. Etkinlik arayan (efficiency seeking)
4. Stratejik varlık arayan (strategic asset seeking)

Akademisyenler son zamanlarda, firmaların yukarıda adı geçen kaynaklara erişimine ve kullanımına imkân tanıyan “ilişkisel sermaye (relational capital)”nin önemine vurgu yapmaktadırlar. İlişkisel sermaye, firmalar ve bunların müşterileri, tedarikçileri, iş ortakları, devlet ve araştırma kurumları arasındaki iyi niyet ve güveni işaret etmektedir. İlişkisel sermaye, firmanın ilgili kaynaklara ulaşmasını ve bunları en etkin şekilde kullanmasını sağlayarak firmanın rekabetçi avantajlar yaratmasını sağlamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, ilişkisel sermayeye yatırım yaparak yeni yerel bağlantılar yaratmakta ve bu tür bağlantılar, aynı zamanda, ev sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırımlardan sağlayacağı faydaları da belirlemektedir. Yabancı bir firmanın ev sahibi ülkede daha çok bağlantı içinde yer alması ev sahibi ülkenin ilişkisel sermaye yoluyla elde edeceği faydaları da arttırmaktadır (Chen vd., 2004; 320).

İlişkisel sermayenin yapısı, birbirleri ile bağlantılı iş ilişkilerini kapsayan işletme ağ yapısı (business network) kavramına dayanmaktadır. En büyük şirketler bile piyasa rekabet ortamında tek başlarına ayakta kalamazlar. Firmaların birbirleri ile kurdukları ilişkiler bilgi paylaşımı ve ortak anlayış geliştirme yollarıyla işlem maliyetlerini düşürür. Kurulan ağ yapısı ilişkileri ayrıca ürün yenilikleri tarzında değer yaratımını da teşvik eder.

DYY, işletme ağı yapılarında firma içi ve firmalar arası bağlantıları teşvik ederek iş ilişkilerini yöneten bir çabanın kaynağı olmaktadır. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımlar iş ilişkileri yoluyla kaynakların yeniden kombinasyonunda ve aktivitelerin yeniden düzenlenmesinde proaktif bir çaba sergilerler (Chen vd., 2004; 321).

Bilindiği üzere uluslar arası doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle serbest piyasa ekonomisine yeni geçmiş veya geçmekte olan ülkelerde özelleştirmeler yolu ile piyasaya yoğun olarak giriş yapmaktadır. Türkiye gibi henüz serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçememiş ülkelerde de özelleştirmeler, yabancı yatırımları ülkeye çekmenin en kolay ve en etkili yolu olarak görülmektedir. Yabancı yatırımların, yerel şirketlerden daha etkin çalışması, yerel istihdamı olumlu etkilemesi, teknoloji ve yönetim bilgisi transferi sağlaması ve üretimde artış sağlaması gibi nedenlerden ötürü de, yabancı yatırımların girişi hızlandıkça, özelleştirme programlarında yabancı yatırımcılara yönelik özelleştirme aktiviteleri de artmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra iktisadi büyümenin ve verimliliğin sağlanması, teknolojik ilerlemenin gerçekleşmesi ve dış yatırım çekme kapasitesi doğrudan fikri mülkiyet haklarının korunması ile ilişkilidir. Doğrudan dış yatırımlar, fikri mülkiyet hakları zayıf olan ülkeleri, ülkeye transfer edilecek teknolojinin kopyalanma riski olduğu için tercih etmemekte ve ülkenin yatırım çekme gücü zayıflamaktadır. Kısacası, güçlü fikri mülkiyet hakları lokasyon avantajı sağlayarak ülkeye çekilecek yabancı yatırımı arttırmaktadır. Ayrıca bir ülkede uygulanan fikri mülkiyet hakları rejiminin durumu o ülkenin aldığı doğrudan yabancı yatırımın niteliğini de belirlemektedir. Fikri mülkiyet hakları güçlü olan ülkelerde yatırımlar Ar-Ge alanına ve üretime kaymakta ve hatta bu durum yatırımcı şirketlerin teknoloji transferlerini de hızlandırmaktadır (YASED(a), 2008; 9-10). Bu kapsamda ev sahibi ülke istikrarlı büyüme ve kalkınma sağlayabilmek, günümüz küresel dünyasında rekabet avantajı kazanabilmek için üretiminde ve ihracatında teknoloji yoğunluğunu arttırmak zorundadır. Bu da ancak güçlü fikri mülkiyet hakları ile mümkündür. Ev sahibi ülkelere giren yabancı yatırımlar arttıkça ülke tüm bunları sağlayabilmek için sahip olduğu fikri mülkiyet hakları rejimini güçlendirmeye çalışacaktır. Dolayısıyla ortaya döngüsel bir süreç çıkmaktadır. Güçlü fikri mülkiyet hakları yabancı yatırımları ülkeye çekmekte ve ülkeye giren yatırım miktarı arttıkça fikri mülkiyet haklarının gelişimi hızlanmaktadır.

3. ULUSLAR ARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN YEREL SANAYİ ÜZERİNE ETKİLERİNE DAİR AMPİRİK BİR ANALİZ

3.1. Literatür Araştırması

Uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi üzerine etkilerine dair literatürde yer alan dikkat çekici çalışmalardan biri Chen, Chen ve Ku'nun (2004) çalışmasıdır. Chen, Chen ve Ku (2004) Tayvan imalat firmalarının doğrudan yabancı yatırım girişlerinin yarattığı yerel bağlantılardan nasıl etkilendiğini

ölçmek üzere 851 Tayvan firması üzerinde bir anket uygulaması yapılmıştır. Bu anketten elde edilen verilere istatistiki testler uygulanmış ve sonuçta DYY'nin ev sahibi ülkede ağ yapı bağlantılarını geliştirerek ve güçlendirerek ilişkisel sermayeye pozitif katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Benzer şekilde Potter, Moore ve Spire (2002) öncelikle 1995 yılında İngiltere'de faaliyet gösteren 5000 imalat sanayi firması içerisinde 30 adet büyük ve orta ölçekli firmayı rastsal olarak seçmişlerdir. Ardından 184 tedarikçi, 39 rakip firma ve 44 müşteri ile yüz yüze ve telefonda yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler ışığında istatistiki veri analizi yapmışlardır. Sonuç itibarıyla İngiltere'de doğrudan yabancı yatırımların yerel sanayiye pozitif yayılma etkileri yarattığı ve bu etkilerin müşterilere değin eriştiği tespit edilmiştir.

DYY'nin KOBİ'ler ve yerel sanayi üzerine etkilerine dair ampirik literatürde benzer daha başka ankete ve istatistiki veri analizine dayalı çalışmaların yer almasına karşın, bu çalışmanın ampirik uygulaması ile ilintili olarak benzer ekonometrik analizlerin uygulandığı çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bunlar arasından birkaç örnek vermek gerekirse; Schoors ve van der Tol (2002) DYY'ların Macaristan'daki yerel firmaların üretkenliğini ne yönde etkilediğinin ampirik olarak araştırdıkları çalışmalarında 1084 adet orta ve büyük ölçekli firma için 1997 ve 1998 yıllarına ait panel veri analizi uygulamışlardır. Sonuçta doğrudan yabancı yatırımların, yayılma etkilerine yol açarak üretkenliğe pozitif katkıda bulunduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca analiz sonuçlarına göre DYY'nin sektörler arasında yarattığı yayılma etkisinin sektör içinde yarattığı yayılma etkisinden görece olarak daha önemli olduğu sonucu elde edilmiştir.

De Propris ve Driffeld (2006) ise İngiltere'de 11 bölge ve 23 imalat sanayii sektörü için 1993 - 1998 yılları arasını kapsayan imalat sanayii panel verisi kullanılarak yapılan analiz sonucunda DYY'ların sanayi kümelenmeleri içerisinde faaliyet göstermeleri durumunda yerli firmaların, DYY'ın hem sektör içinde hem de sektörler arasında yarattığı pozitif yayılma etkilerinden ciddi anlamda faydalandığı; ancak DYY'nin bir sanayi kümesi içerisinde faaliyet göstermediği durumlarda yerel sanayiye endüstri düzeyinde dışlama etkisi yaratarak zarar verdiği sonucuna varılmıştır.

3.2. Veri, Model ve Metot

Çalışmanın bu bölümünde ekonometrik analiz için kullanılan veriler, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) ve Dünya Kalkınma Göstergeleri Online Veritabanı'ndan (World Development Indicators Online Database) elde edilmiştir.

TCMB sektör bilançolarından imalat sanayii geneline dair ölçek büyüklüklerine göre gelir tabloları incelenerek bunlar içerisinde 1996 - 2007 zaman periyoduna ait net satış değerleri elde edilmiştir. Dünya Kalkınma Göstergeleri Online Veritabanı'ndan doğrudan yabancı yatırım girişleri yine aynı yıllar için ABD doları cinsinden elde edilmiştir. Bu doğrultuda net satış değerlerinin de

ABD doları cinsine dönüştürülmesi amacıyla TCMB günlük döviz kuru verileri kullanılarak söz konusu zaman periyodunda yıllık ortalama döviz kuru değerleri hesaplanmış ve ardından net satış değerleri ABD doları cinsine dönüştürülmüştür.

Tüm bu veriler ışığında küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin net satışlarının doğrudan yabancı yatırımlar tarafından ne yönde etkilendiğinin incelendiği bu çalışmada bağımlı değişkenler; küçük ölçekli işletmelerin net satışları (KNS), orta ölçekli işletmelerin net satışları (ONS) ve büyük ölçekli işletmelerin net satışları (BNS) olarak belirlenmiştir. Kurulan modelin bağımsız değişkenleri ise doğrudan yabancı yatırım girişleri (DYY) ve tüm serilerde yapısal bir kırılmanın gözlemlendiği sene olan 2004 yılına ait gölge değişkenidir (d2004). Bağımlı değişkenlerin sayısından da anlaşılacağı üzere, çözümlenen model aşağıda sembolik olarak ifade edilen eş anlı bir denklem sistemidir. Bilinmektedir ki; bazı iktisadi olayların açıklanmasında tek denklemler yeterli olmamaktadır. Tek denklemler ile açıklanamayan iktisadi olay ve ilişkileri açıklamak için kullanılan yöntemlerden biri ise *eş anlı denklem sistemleridir*.

Eş anlı denklem sistemleri, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında karşılıklı neden - sonuç ilişkisi olması durumunda geçerli olan sistemlerdir. Zira çift yönlü neden - sonuç ilişkisi söz konusu olduğunda, ilişkinin bağımsız regresyon modelleri ile incelenmesi doğru olmayacaktır. Oluşturulacak sistemde, birbirini karşılıklı olarak etkileyen değişkenleri her birinin bağımlı değişken olduğu farklı denklemler yer alacaktır (Ramanathan, 1998; 618).

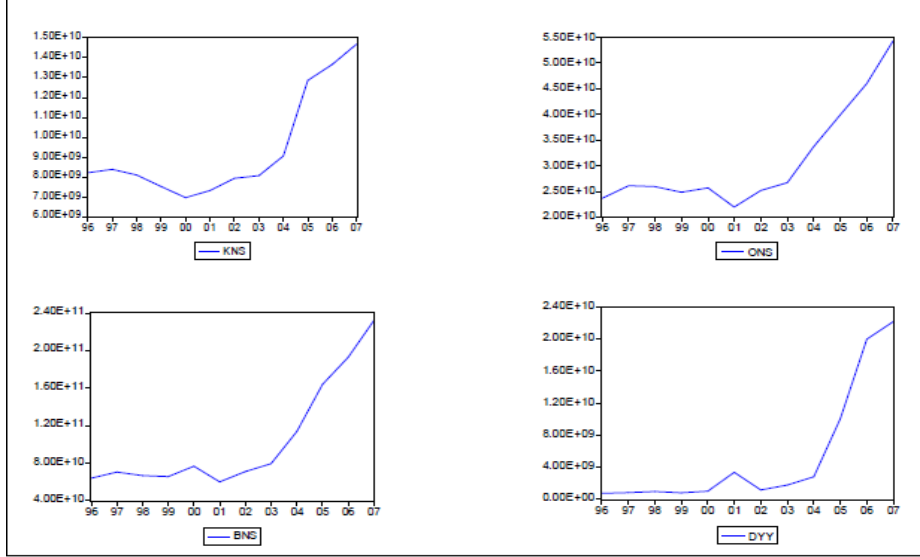
$$\begin{aligned} KNS_t &= \alpha_1 + \alpha_2 * DYY_t + \alpha_3 * d2004 + u_t \\ ONS_t &= \alpha_4 + \alpha_5 * DYY_t + \alpha_6 * d2004 + v_t \\ BNS_t &= \alpha_7 + \alpha_8 * DYY_t + \alpha_9 * d2004 + y_t \end{aligned}$$

Yukarıdaki eş anlı denklem sisteminin tahminleme aşamasında ise En Küçük Kareler Metodu (Method of Ordinary Least Squares) kullanılarak çok denklemlerli bir zaman serisi analizi, E-Views 5.1 ekonometri paket programı kullanılarak yapılmıştır.

3.3. Ekonometrik Analiz

Bir zaman serisi analizinde kritik noktalardan biri, incelenen serilerde ele alınan zaman periyodu süresince herhangi bir yapısal kırılmanın olup olmadığının tespit edilmesidir. Aşağıda, KNS, ONS, BNS ve DYY serilerine ait grafiklere yer verilmektedir.

Şekil 2: KNS, ONS, BNS ve DYY Serilerine Dair Grafikselsel Gösterimler

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki dört grafikten de görüldüğü üzere tüm serilerde 2004 yılından itibaren ciddi bir değişim gözlenmektedir. Bu seyir, tüm serilerde yapısal bir kırılmanın söz konusu olduğunu da işaret etmektedir. Bu kırılmayı tespit etmek üzere Chow Kırılma Noktası Testi (Chow Breakpoint Test) doğrudan yabancı yatırımların büyük işletmelerin, orta boy işletmelerin ve küçük işletmelerin net satışlarına etkilerine dair eşitliklere uygulandığında aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere 2004 yılında bir yapısal kırılma olduğu görülmektedir.

Tablo 1: 2004 Yılı İçin KNS, ONS ve BNS Serilerine Dair Chow Kırılma Testi Sonuçları

Chow Kırılma Noktası Testi: 2004 (BNS)			
F-İstatistiği	11.16120	Olasılık	0.004845
Log Olabilirlik Oranı	15.98934	Olasılık	0.000337
Chow Kırılma Noktası Testi: 2004 (ONS)			
F-İstatistiği	10.12390	Olasılık	0.006433
Log Olabilirlik Oranı	15.13889	Olasılık	0.000516
Chow Kırılma Noktası Testi: 2004 (KNS)			
F-İstatistiği	4.347906	Olasılık	0.052714
Log Olabilirlik Oranı	8.828597	Olasılık	0.012103

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Aşağıda bağımlı değişkenleri KNS, ONS ve BNS olan 3 denklemlerli bir eş anlamlı denklem sistemi tahminlemesine yer verilmektedir.

TÜRKİYE'DE ULUSLAR ARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN
YEREL SANAYİ VE KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

Tablo 2: EKK Yöntemi ile Tahminlenen Sistem Sonuçları

	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C(1)	7.50	2.67	28.05	0.00
C(2)	0.24	0.04	5.24	0.00
C(3)	1.72	7.34	2.33	0.02
C(4)	2.38	8.64	27.51	0.00
C(5)	0.89	0.15	5.91	0.00
C(6)	7.41	2.37	3.12	0.00
C(7)	6.23	3.92	15.87	0.00
C(8)	5.19	0.68	7.60	0.00
C(9)	4.20	1.08	3.89	0.00
Eşitlik: KNS=C(1)+C(2)*DYY+C(3)*D2004				
R-kare	0.93	Bağımlı değişken ort.		9.40
Uy. R-kare	0.92	Bağımlı değişken S.S.		2.70
Regresyon S.H.	7.36	Artık toplam karesi		4.87
Durbin-Watson ist.	2.07			
Eşitlik: ONS=C(4)+C(5)*DYY+C(6)*D2004				
R-kare	0.95	Bağımlı değişken ort.		3.11
Uy. R-kare	0.94	Bağımlı değişken S.S.		1.03
Regresyon S.H.	2.38	Artık toplam karesi		5.10
Durbin-Watson stat	2.30			
Eşitlik: BNS=C(7)+C(8)*DYY+C(9)*D2004				
R-kare	0.97	Bağımlı değişken ort.		1.05
Uy. R-kare	0.96	Bağımlı değişken S.S.		5.89
Regresyon S.H.	1.08	Artık toplam karesi		1.05
Durbin-Watson stat	3.02			

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tahminleme sonuçlarından da gözlendiği üzere modelin R² ve uyumlandırılmış R² değerleri, modelin uygunluğunu ispatlayacak kadar yüksektir. Ayrıca Durbin - Watson d istatistiği de modelde herhangi bir otokorelasyona rastlanmadığını işaret etmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, modelin sabit ve bağımsız değişkenlerinin tümünün olasılık değerleri %5 güven aralığı için istatistiki olarak anlamlıdır. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırım girişlerinin küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin net

satışlarına pozitif katkıda bulunduğu yorumu yapılabilmektedir. Tüm bunların yanı sıra, doğrudan yabancı yatırımların katsayı değerlerinden, işletme ölçeği büyüdükçe doğrudan yabancı yatırımların net satışlar üzerine etkisinin de arttığı gözlenmektedir. Zira DYY'nin BNS eşitliğindeki katsayısı, ONS eşitliğindekinden; ONS eşitliğindeki katsayısı da KNS eşitliğindekinden daha büyüktür.

Tahminlediğimiz sistem sonuçları iki önemli ampirik bulguya işaret etmektedir:

1. Ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların firmaların net satışları üzerindeki etkisi, firma büyüklüğüne göre değişmektedir.
2. Firma ölçeği büyüdükçe doğrudan yabancı yatırımların pozitif etkisi de daha büyük olmaktadır. Diğer bir deyişle, doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'de KOBİ'lerin net satışlarını arttırmaktadır ancak büyük ölçekli firmaların net satışlarını daha fazla arttırmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda, ülkeye giren yabancı yatırımların yerel bağlantılara katılarak ve bunları geliştirerek ağ yapı ilişkilerini güçlendirdiği ve ilişkisel sermayeye (relational capital) olumlu katkıda bulunduğu sonucuna varmak da kaçınılmaz olmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında uygulanan ampirik analiz sonucunda elde edilen bulgular ışığında, Türkiye'de uluslar arası doğrudan yatırımların yerel sanayi ve KOBİ'ler üzerinde olumlu etki yarattığı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, uluslar arası yatırımların yerel sanayide doğrudan, dolaylı ve kapsamlı etkiler yoluyla ileri ve geri bağlantılar yaratarak ilişkisel sermaye aracılığıyla sanayi kümelenmelerine dahil oldukları aşikardır. Bu açıdan bakıldığında, ağ yapı ilişkilerini güçlendiren doğrudan yabancı yatırımların, gerek yerel yönetimlerce gerekse de hükümet tarafından daha yoğun bir şekilde desteklenmesinin ve bunların sanayi kümelenmelerine daha sağlam eklemlenmeleri için istikrarlı ulusal ve bölgesel politikalar oluşturulması ve uygulanmasının gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Uluslar arası doğrudan yatırımlar, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve kalkınma süreçlerine, yerel sanayi üzerinde yarattıkları pozitif etkiler aracılığıyla önemli katkılarda bulunmaktadır. Türkiye gibi işletmelerinin büyük çoğunluğunu küçük ve orta ölçekli şirketlerin oluşturduğu ülkelerde ise, bu katkı daha da kritik önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, yerel sanayinin rekabetçiliğini arttırarak ve yerel firmalarda sürdürülebilir performansı destekleyerek KOBİ'lerin kurumsallaşma, fikri mülkiyet haklarını edinme ve koruma, yenilikçi aktivitelerde bulunma, uluslar arası pazarlara erişim ve entegrasyon ve düzenli sanayi kümeleri içerisine eklemlenerek ilişkisel sermayeden yararlanma imkanlarını teşvik etmektedir.

Bu çalışma kapsamında uygulanan ekonometrik analiz sonucunda, tüm bu savları ve ilgili literatürü destekler nitelikte bulgulara ulaşılmıştır. Tahminleme

sonuçlarına göre 1996 - 2007 döneminde Türkiye'de uluslar arası doğrudan yatırımlar, firmaların net satışlarında artışlara yol açarak, yerel sanayinin performansına olumlu katkılarda bulunmuşlardır. Ayrıca yine analiz sonuçlarına göre, ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımların net satışlar üzerine etkisi firma büyüklüklerine bağlı olarak artış göstermektedir.

Hem bu çalışma kapsamında uygulanan söz konusu ekonometrik analiz bulguları hem de ilgili literatürdeki diğer önemli çalışma ve raporlar doğrultusunda Türkiye'nin, üretime yönelik yabancı yatırım türü olan doğrudan yabancı yatırımları daha fazla destekleyerek, yerel sanayi ve özellikle de KOBİ'lerin gelişmesini daha yoğun bir şekilde teşvik etmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda Türkiye için getirilebilecek bazı politika önerilerimiz de bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye'de özelleştirme aktiviteleri doğrudan yabancı yatırımların direkt etkilediği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira özelleştirme yolu ile Türkiye'ye giren uluslar arası doğrudan yatırım tutarı 2005 yılında 1.5 milyar dolar (toplam DYY girişinin %15i), 2006 yılında ise 1.8 milyar dolar (toplam DYY girişinin %9u) olmuştur (YASED, 2007; 5).

2008 yılının ilk yarısında ise yaklaşık 6 milyar dolarlık birleşme ve satın alma aktivitesi gerçekleşmiş, bunun 1.7 milyar dolarlık kısmı, özelleştirme programı kapsamında British American Tobacco'nun TEKEL'in sigara bölümünü satın alması sonucunda ortaya çıkmıştır. Uluslar arası doğrudan yabancı yatırımlar alanında son 3 yılda olduğu gibi 2008 yılında da özelleştirme kapsamında gerçekleşen işlem değeri, toplam işlemlerin %40'ına yakını oluşturmuştur (YASED, 2009; 5).

Türkiye'de özelleştirme konusunda yaşanan tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin temel itibarıyla özelleştirme yoluyla yabancı sermaye çekme politikasını benimsediği gözlenmektedir. Pek çok gelişmekte olan ülkede karşılaşılan temel problemler olan kaynak yetersizliği ve etkisiz üretim problemleri, özelleştirme yolu ile ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla çözülmeye çalışılmaktadır. Öte yandan, mevcut özelleştirme programına ve özelleştirme idaresine yönelik pek çok eleştiri gündemde yerini almaktadır. Zira özelleştirme uygulamaları, ulusal güvenlik açısından önem arz eden stratejik sektörler de dahil olmak üzere hemen her alanda yapılmaya çalışılmakta, bu ise çeşitli alanlarda tehlikeli olabilecek zeminleri yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, var olan özelleştirme idaresinin ve uygulanmakta olan özelleştirme programlarının, hızlı ve yoğun bir şekilde yabancı yatırım çekmeyi birinci hedef olarak değil daha kaliteli sermayeyi sağlamayı öncelikli hedef olarak belirleyecek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, KOBİ'lerin kurumsallaşması sürdürülebilir büyüme ve rekabetin sağlanması açısından son derece önemlidir. Kurumsallaşmanın sağlanması için de öncelikle firmaların iyi bir iç kontrol sistemine sahip olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. İç kontrol olmadan tek düzen muhasebe sistemine göre tek tip mali tablo hazırlanması ve kayıtdışılığın önlenmesi

mümkün değildir. Dolayısıyla iç kontrol sistemi olmayan bir KOBİ'nin diğer piyasa aktörlerine güven vermesi de söz konusu olmamaktadır. Güvenin olmadığı yerde ise hem işlem hacmi düşmekte hem de işlem maliyetleri artmaktadır. Bu durumdan ise hem KOBİ'ler hem de ülke ekonomisi olumsuz etkilenmektedir (DPT(a), 2004; 15).

KOBİ'lerin düzenli kayıtlarının ve veri tabanlarının yokluğu bütüncül olarak Türk KOBİ'lerinin bir resminin görülmesini engellemektedir. Karar alma sürecinde ve örgütsel planların hazırlanmasında yöresel ve sektörel istatistiksel verilerden çok işletmenin sahibinin ya da yöneticisinin sezgileri ve tecrübeleri esas alınmaktadır. Bu çerçevede alınan kararların birçoğunun sonucunda sağlıksız yatırım ve sektör tercihleri yapılmaktadır (DPT(a), 2004; 21). Bu açıdan bakıldığında KOBİ'lere dair düzenli kayıtların ve veritabanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımların, giriş yaptıkları ülkelerde araştırma ve geliştirme aktivitelerini hızlandırdıkları ve yönetim bilgisi başta olmak üzere know-how tarzı bilgiyi arttırdıkları bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, uluslar arası doğrudan yatırımlar, ülkelerin fikri mülkiyet hakları ve yenilikçilik kapasiteleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu doğrultuda, yabancı yatırım alan ülkelerin, yenilikçi üretime yönelik kaliteli yatırımları daha büyük oranlarda çekebilmek için yasal ve kurumsal düzenlemelere özel bir önem vermeleri gerekmektedir. Türkiye'de fikri mülkiyet hakları, sorunlu bir alan olarak günümüzde hala yer almaktadır. Kanımızca bu konudaki temel sorun, fikri mülkiyet haklarının sadece hükümetlerin bir sorunu olarak görülmesi, bu alanda toplumsal bilincin yaratılması yönünde etkili bir girişimin söz konusu olmamasıdır. Dolayısıyla, gerek toplumun gerekse de iş dünyasının fikri mülkiyet haklarının edinilmesi ve korunması konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

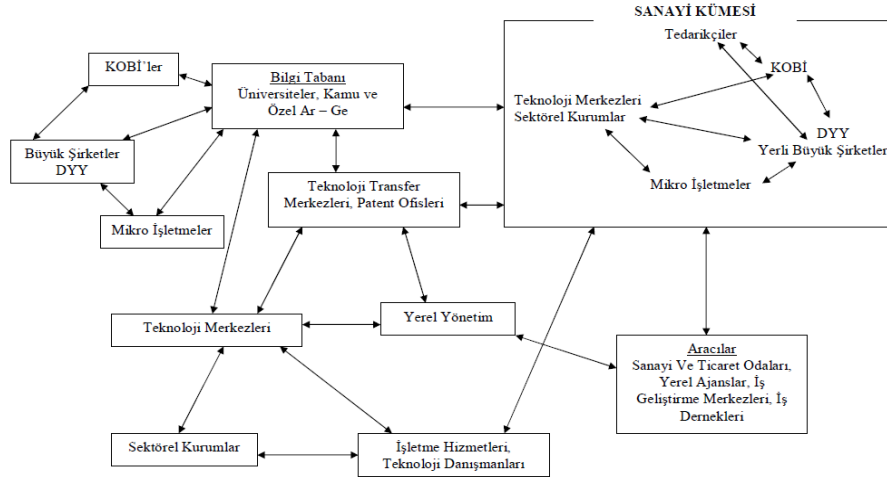
Çoğunlukla, başarılı sanayi ve rekabet stratejileri, söz konusu ülkenin özel koşullarına uygun olarak tasarlanmış politikalar ve kurumsal düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu başarılı sanayileşme performanslarının ortak paydasının ise mülkiyet haklarının korunması, mukavelelerin bağlayıcılığı, piyasaya dayalı rekabet, uygun teşvik mekanizmaları, sağlıklı para ve maliye politikaları ve kamu borçlarının sürdürülebilirliği gibi temel ilkelere dayandığı görülmektedir. Önemli olan bu temel ilkelerin, ülkenin özgün koşullarına doğru olarak adapte edilebilmesi ve en iyi sonucu almaya yönelik uygulamanın yapılabilmesi için gerekli kurumsal yapının oluşturulabilmesidir (DPT(b), 2004; 16).

Yukarıda bahsi geçen tüm politika önerileri doğrultusunda Durgut (2007) çalışmasındaki şemanın tarafımızdan genişletilmiş hali aşağıda verilmektedir. Söz konusu şekilden de görüleceği üzere, düzenli bir sanayi kümesi içerisinde mikro işletmeler, KOBİ'ler, DYY'ler, yerli büyük şirketler ve tedarikçiler karşılıklı bir etkileşim halinde çalışmakta ve tümü teknoloji merkezleri ve sektörel kurumlar ile stratejik işbirlikleri kurmaktadır. Ayrıca, düzenli bir sanayi kümesi; yerel yönetimler, ulusal ve bölgesel bilgi tabanı ve aracı kuruluşlar ile de interaktif ilişkiler kurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, düzenli sanayi kümelerinin

TÜRKİYE'DE ULUSLAR ARASI DOĞRUDAN YATIRIMLARIN
YEREL SANAYİ VE KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

varlığı ve yabancı yatırımların böyle kümeler içerisine entegrasyonu, yerel sanayi ve KOBİ'ler açısından oldukça önemlidir.

Şekil – 2: Uluslar arası Doğrudan Yatırımların Yerel Sanayi ile Ağ Yapı İlişkileri

Kaynak: Durgut (2007) çalışmasından yazarlarca uyarlanmıştır.

KAYNAKLAR

Chen, T-J, Chen, H. ve Ku, Y-H. (2004). "Foreign Direct Investment and Local Linkages". *Journal of International Business Studies*. Vol. 35. No. 4. Ss. 320 - 333.

Collis, C. (1995). *Foreign Direct Investment in the UK : An Overview and Three Regional Case Studies*. In P. Stonham and K. Redhead (ed.) European Casebook on Finance. Hemel Hempstead: Prentice Hall.

De Propriis, L. ve Driffield, N. (2006). "The Importance of Clusters for Spillovers From Foreign Direct Investment and Technology Sourcing". *Cambridge Journal of Economics*. No. 30. Ss. 277 - 291.

DPT(a). (2004). *2004 Türkiye İktisat Kongresi KOBİ Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni*. 5 - 9 Mayıs 2004. İzmir.

DPT(b). (2004). *2004 Türkiye İktisat Kongresi Sanayin Gelişme Stratejileri ve Rekabet*. 5 - 9 Mayıs 2004. İzmir.

Durgut, M. (2007). "Kent Rekabetçiliği, Ağyapılar ve Kümeler". İzmir Ekonomi Üniversitesi. Şubat 2007. İzmir.

Ramanathan, R. (1998). *Introductory Econometrics with Applications*. Fourth Edition. The Dreyden Pres. Fort Worth:USA.

Schoors, K. ve van der TOL, B. (2002). "Foreign Direct Investment Spillovers Within and Between Sectors: Evidence From Hungarian Data". Universitet Gent Working Paper. <http://www.FEB.UGent.be>

TCMB. "TCMB Sektör Bilançoları". <http://www.tcmb.gov.tr>

World Bank. *World Development Indicators Online Database*. <http://ddp-ext.worldbank.org>

YASED. (2007). "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu". <http://www.yased.org.tr>

YASED(a). (2008). "Türkiye'de Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması: Uluslar arası Doğrudan Yatırımlara Etkiler" <http://www.yased.org.tr>

YASED(b). (2008). "Investment Environment in Turkey". <http://www.yased.org>

YASED. (2009). "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu". <http://www.yased.org.tr>

EKLER

Tablo EK 1: EKK Yöntemi ile Tahminlenen Sistem Sonuçları – Orijinal Program Çıktısı

Sistem: SISTEM3

Tahminleme Metodu: En Küçük Kareler

Tarih: 06/02/09 Zaman: 22:36

Örnekleme: 1996 2007

Kapsanan gözlem: 12

Toplam sistem (dengeli) gözlemleri 36

	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C(1)	7.50E+09	2.67E+08	28.05343	0.0000
C(2)	0.244089	0.046563	5.242153	0.0000
C(3)	1.72E+09	7.34E+08	2.337718	0.0271
C(4)	2.38E+10	8.64E+08	27.51559	0.0000
C(5)	0.890947	0.150564	5.917384	0.0000
C(6)	7.41E+09	2.37E+09	3.124169	0.0042
C(7)	6.23E+10	3.92E+09	15.87712	0.0000
C(8)	5.199501	0.683451	7.607718	0.0000
C(9)	4.20E+10	1.08E+10	3.898243	0.0006
Determinant artık kovaryansı		2.02E+55		
Eşitlik: $KNS=C(1)+C(2)*DYY+C(3)*D2004$				
Gözlemler: 12				
R-kare	0.939056	Bağımlı değişken ortalama	9.40E+09	
Uyumlandırılmış R-kare	0.925513	Bağımlı değişken st. sapma	2.70E+09	
Regresyonun St. Hatası	7.36E+08	Artıklar karesi toplamı	4.87E+18	
Durbin-Watson ist.	2.070169			

Tablo EK 1 – Devam: EKK Yöntemi ile Tahminlenen Sistem Sonuçları – Orijinal Program Çıktısı

Eşitlik: $ONS=C(4)+C(5)*DYY+C(6)*D2004$

Gözlemler: 12

R-kare	0.956128	Bağımlı değişken ortalama	3.11E+10
Uyumlandırılmış R-kare	0.946379	Bağımlı değişken st. sapma	1.03E+10
Regresyonun St. Hatası	2.38E+09	Artıklar karesi toplamı	5.10E+19
Durbin-Watson ist.	2.300025		

Eşitlik: $BNS=C(7)+C(8)*DYY+C(9)*D2004$

Gözlemler: 12

R-kare	0.972473	Bağımlı değişken ortalama	1.05E+11
Uyumlandırılmış R-kare	0.966356	Bağımlı değişken st. sapma	5.89E+10
Regresyonun St. Hatası	1.08E+10	Artıklar karesi toplamı	1.05E+21
Durbin-Watson ist.	3.028279		

Tablo EK 2: 2004 Yılı İçin BNS Serisine Dair Chow Kırılma Noktası Testi Sonuçları – Orijinal Program Çıktısı

Chow Kırılma Noktası Testi: 2004 (BNS)

F-istatistiği	11.16120	Olasılık	0.004845
Log olabilirlik oranı	15.98934	Olasılık	0.000337

Tablo EK 3: 2004 Yılı İçin ONS Serisine Dair Chow Kırılma Noktası Testi Sonuçları – Orijinal Program Çıktısı

Chow Kırılma Noktası Testi: 2004 (ONS)

F-istatistiği	10.12390	Olasılık	0.006433
Log olabilirlik oranı	15.13889	Olasılık	0.000516

Tablo EK 4: 2004 Yılı İçin KNS Serisine Dair Chow Kırılma Noktası Testi Sonuçları – Orijinal Program Çıktısı

Chow Breakpoint Test: 2004 (KNS)

F-istatistiği	4.347906	Olasılık	0.052714
Log olabilirlik oranı	8.828597	Olasılık	0.012103